

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז "אדוה" - מידע על השוויון והצדק החברתי בישראל

תגובת מרכז אדוה ל"תכנית להבראת כלכלת ישראל"

24.3.2003

שני גלים של פגיעות: בגל הקיצוצים הראשון, בשנת 2002, הנפגעים העיקריים היו בעלי הכנסות נמוכות

בין דצמבר 2001 לאוגוסט 2002 קיצצה הממשלה שלוש פעמים את תקציב המדינה, בסכום כולל, לפי דברי האוצר, של בערך 30 מיליארד ש"ח. היעד המרכזי של קיצוצים אלה היתה רשת הביטחון הסוציאלי, והנפגעים העיקריים היו בעלי הכנסות נמוכות. הקיצוצים כללו, בין השאר: (לפירוט מלא ר' מרכז אדוה, שנה שחורה, ספטמבר 2002)

אי עדכון של מרבית קצבאות הביטוח הלאומי;
קיצוץ עמוק בקצבת הבטחת הכנסה;
קיצוץ כללי בקצבת הילדים, מלווה בקיצוץ עמוק אצל ילדים שהוריהם לא שרתו בצה"ל;
קיצוץ בדמי אבטלה והחמרה בתנאי הזכאות לדמי אבטלה;
קיצוץ בקצבת זקנה;

בנוסף על אלה, פגעה הממשלה בעצמאות המוסד לביטוח לאומי, באמצעות הכפפתו של חשב המוסד לחשב של משרד האוצר.

והיו עוד שתי פגיעות במעוטי הכנסה: אי עדכון שכר המינימום והעלאת המע"מ לשיעור של 18%.

בגל הקיצוצים הנוכחי, הנפגע העיקרי הוא המעמד הבינוני

עתה באה ה"תכנית להבראת כלכלת ישראל" ופוגעת בראש ובראשונה במעמד הבינוני.

התכנית מערערת את היציבות של מקום התעסוקה המרכזי של המעמד הבינוני: מנגנון המדינה, הרשויות המקומיות והשירותים הממלכתיים: חינוך, בריאות ורווחה.

הפגיעה העיקרית תהיה בנשות המעמד הבינוני: מחצית מכלל הנשים העובדות בישראל מועסקות בשירותים הציבוריים, והן מהוות שני-שלישים מן המועסקים בענף זה.

"תכנית הבראה" פוגעת במשפחה הטיפוסית של המעמד הבינוני, משפחה שבה שני בני הזוג עובדים: הפגיעה היא בתעסוקה, בשכר, בפנסיה, בחינוך הילדים, בסיעוד הקשישים.

הפגיעות חמורות במיוחד כיוון שכיום אין חלופות תעסוקתיות, על רקע המיתון הכבד.

התוצאה -- ערעור הביטחון הכלכלי של מרבית הציבור

המדיניות הממשלתית יוצרת פגיעה חמורה בשכבות רחבות ביותר של החברה הישראלית.

בגל הראשון הוצגו מעוטי הכנסות כנטל על הקופה הציבורית, קצבאות הביטוח הלאומי קוצצו, וכתוצאה מכך צפוי להתרחב מעגל העוני.

בגל הנוכחי מוצגים רבים מעובדי/ת השירותים הציבוריים כעובדים/ות מיותרים/ות, שניתן לוותר על שירותיהם; משפחות רבות במעמד הבינוני יתקשו לשמור על מעמד הנוכחי.

מדיניות הממשלה הולכת ויוצרת מצב שבו רק ישראלים בעשירונים הגבוהים יתפסו כאזרחים ראויים ומועילים. שני העשירונים הגבוהים, לא זו בלבד שהם היחידים שיצליחו לשמר את מעמדם, אלא שאף יצליחו לחזקו - אם נביא בחשבון את האצת הרפורמה במס (ר' להלן).

הפגיעות העיקריות הפעם -- במעמד הבינוני

הורדת שכר

האוצר מציע הורדת שכר בשירות המדינה, יחסית לגובה בסיס השכר, כדלהלן:

עד השכר הממוצע -- 6.5%;
עד פעמיים השכר ממוצע -- 11%;
פעמיים עד שלוש -- 16%;
מעל שלוש פעמים -- 21%.

בעיקר הקיצוץ יישאו שתי קבוצות: האחת, בעלי השכר הטיפוסי במגזר הציבורי -- מורות, אחיות, עובדות סוציאליות, פקידות; השנייה -- הדרג הבכיר. עובדים שבסיס השכר שלהם בגובה שכר המינימום, לא ייפגעו.

מרכז אדוה המליץ, עוד בעת שנדונו הקיצוצים של 2002, על קיצוץ בשכר הבכירים בשירות המדינה. גם עתה אנו סבורים, כי לאור העובדה שהשכר של מרבית העובדות והעובדים בשירותים הציבוריים אינו גבוה, מן הראוי היה להגביל את קיצוץ השכר לבכירים בלבד, וזאת מארבעה טעמים:

ראשית, השכבה הקטנה יחסית של בכירים מקבלת חלק נכבד מכלל השכר בשירותים הציבוריים. לפי חישוב שעשינו, בהנחה ששיעור של 10% מן המועסקים בשירותים הציבוריים מקבלים שכר בגובה שלוש פעמים השכר הממוצע (בערך 21,000 ש"ח ומעלה), הרי שהם מקבלים לפחות כשליש מכלל השכר בשירותים הציבוריים. כיוון שמקבלי שכר מינימום פטורים מן הקיצוץ, יוצא שהבכירים יישאו ממילא בחלק הארי של הקיצוץ, וניתן היה להסתפק בקיצוץ אצלם בלבד.

שנית, גם לאחר הקיצוץ המוצע, השכר של בכיר המקבל כיום שלוש פעמים השכר הממוצע (21,000 ש"ח) יהיה גבוה פי 3 מן השכר של מורה ותיקה בתיכון (כיום -- 6,000 ש"ח בקירוב). במלים אחרות, רמת החיים הגבוהה של הבכיר לא תיפגע באופן בלתי סביר, בעוד שהמורה הוותיקה, באם היא נאלצת להתקיים משכרה בלבד, רמת חייה אינה גבוהה גם היום.

שלישית, בעקבות הודעת שר האוצר, כי קצב יישום הרפורמה במס יואץ, הבכיר צפוי לקבל בתוך זמן קצר תוספת נטו לשכר החודשי בסך של בערך 2,000 ש"ח (על האצת הרפורמה ר' להלן), בעוד שהמורה הוותיקה אמורה לקבל תוספת חודשית של בערך 140 ש"ח בלבד.

רביעית, כוח המיקוח של הבכירים גבוה הרבה יותר מזה של המורות, האחיות והעובדות הסוציאליות; כיוון שכך, סביר להניח כי יוכלו למנוע את הקיצוץ המוצע או לפחות לצמצם אותו, ובמקרה שלא יצליחו, הם ידעו להחזיר לעצמם את הקיצוץ המוצע בתוך זמן לא רב.

חמישית, השכר ותנאי העבודה של נשים במגזר הציבורי טובים יותר מאשר במגזר העסקי. הודות למגזר הציבורי, פערי השכר בין נשים לגברים מצטמצמים מעת לעת. הקיצוץ הנוכחי, במתכונתו המוצעת, צפוי להגדיל את פערי השכר בין נשים לגברים.

קיצוץ תוספות שכר

בנוסף על קיצוץ השכר מציע האוצר לפגוע במרבית התוספות לשכר, אשר, במקרים רבים, מאפשרות לעובדים ועובדות בעלי שכר נמוך להגדילו במקצת. מדובר במענקים כדוגמת ביגוד והבראה, ובהחזר הוצאות רכב.

אצל המורות מבקש האוצר להוריד את גמול ההשתלמות המרבי, משיעור של 17% כיום לשיעור של 10%.

פיטורים המוניים

כוח האדם במשרדי הממשלה ובכל הגופים הציבוריים, כולל הרשויות המקומיות, יוקטן, בשיעור של 5% בשנת 2003 ובשיעור של 3% נוספים בשנת 2004. בחלק מהמשרדים, קיצוץ זה מתווסף לקיצוצים שנעשו עוד בעת הכנת התקציב הראשוני לשנת 2003. פירוש הדבר פיטורים של אלפי עובדות ועובדים.

לצורך ביצוע הפיטורים מוצע, בין השאר, לכוון ועדה מיוחדת, בראשות נציב שרות המדינה, אך מרבית חבריה נציגי האוצר.

קריאת תגר על האיגוד המקצועי

משרד האוצר מציע להחיל את הורדות השכר בכל האמצעים, לרבות חקיקה, על כלל השירות הציבורי.

ההצעה להוריד שכר בחקיקה היא קריאת תגר על האיגוד המקצועי.

כידוע, מרבית העובדים והעובדות בישראל, ובעיקר בעלי השכר הנמוך, אינם מאוגדים כיום. האיגודים המקצועיים שעדיין שומרים על עוצמה מייצגים בעיקר את המעמד הבינוני. פגיעה באיגודים אלה, ובראש ובראשונה איגוד עובדי המדינה, תצרף גם את א/נשי המעמד הבינוני אל ציבור השכירים והשכירות בישראל, החשופים לאיום מתמיד של פיטורים, הורדת שכר והרעת תנאי עבודה, הן מצד הממשלה והן מצד המעסיקים הפרטיים.

הוזלת עלות העבודה

הצידוק הניתן לפיטורים המוניים הוא "ייעול". למעשה, מדובר בהוזלה של עלות העבודה. שהרי מנגנוני המדינה והשירותים הציבוריים ימשיכו לתפקד וימשיכו להזדקק לעובדות ועובדים. סביר להניח, אם כן, שחלק גדול מן המפוטרים ישוב לעבוד כשהוא מועסק על ידי קבלני כוח אדם -- או שיועסק על ידי קבלנים פרטיים שיבצעו את העבודה עבור הממשלה. בשני המקרים, עובדות ועובדים אלה -- או מי שיובא במקומם - יקבלו שכר נמוך מזה שהם קיבלו עד כה.

יתרה מזאת, העובדים המוזלים גם לא יוכלו לקוות עוד לשפר בהדרגה את מעמדם: האוצר מציע עתה לשנות את החוק משנת 2002, שקבע כי עובדי קבלני כוח אדם יהפכו לעובדים של המעסיק בפועל בתום 9 חודשים; במקום זאת מציע האוצר תקופה של שנתיים.

פנסיה

מאפיין חשוב נוסף של המעמד הבינוני הוא ביטוח פנסיוני. לעשירים יש אמצעים עצמאיים להתקיים בגיל פרישה, והעניים יכולים להסתמך רק על קצבת זקנה של המוסד לביטוח לאומי. המעמד הבינוני שם את מבטחו בקרן הפנסיה שלו. עתה מציעה הממשלה צעדים שיערערו את הביטחון של המבוטחים בקרנות הפנסיה -- במגזר הפרטי ו(בחלק מן הסעיפים) במגזר הציבורי.

במלים פשוטות, המדינה מבקשת לצמצם את מחויבותה לביטחון הכלכלי של משפחות המעמד הבינוני בהגיען לגיל הפרישה.

ראשית, הממשלה תפסיק להנפיק לקרנות הפנסיה החדשות אגרות חוב מיועדות, ובמקום זאת תפנה את הקרנות אל שוק ההון. כספי הפנסיה של המבוטחים בקרנות אלה יהיו תלויים מעתה בגלגל המזלות של הבורסה וביכולת ההימור של מנהלי הקרנות -- בלא רשת ביטחון ממשלתית.

שנית, מבוטחים יצטרכו להפריש משכרם 2% יותר מבעבר. פירוש הדבר ירידה בהכנסה הפנויה. 2% ינוכו גם מעובדים המבוטחים בפנסיה תקציבית. במקביל, גם המעסיקים ישלמו 1% נוסף.

העלאות שכאלה נעשו בשנים האחרונות במספר ארצות אחרות, אלא שאצלנו, הצעת האוצר מטילה את כל הנטל על העובדים לבדם. הכיצד? כאמור, המעסיקים ישלמו 1% נוסף. אלא שבתמורה, דמי ביטוח לאומי שהם משלמים בגין העובדים יוקטנו בשיעור של 1%. דהיינו, ההוצאות שלהם לא ישתנו כלל.

יש לציין עוד כי המרה פנימית זו, של 1% דמי פנסיה בשיעור של 1% דמי ביטוח לאומי, טומנת בחובה לפחות תוצאה אחת לא רצויה: הורדת 1% בדמי ביטוח לאומי תפגע בהכנסות המוסד לביטוח לאומי. מצד שני, חלק מן המעסיקים ירוויח מהמרה זו, שכן, בעוד שכל המעסיקים חייבים בדמי ביטוח לאומי עבור כל עובד ועובדת, רק חלק מן המעסיקים חייב בדמי ביטוח פנסיוני עבור העובדים - אלה שעובדיהם מוגנים על ידי הסכם עבודה קיבוצי, הכולל ביטוח פנסיוני. מי שעובדיו אינם מבוטחים, ירוויח 1%.

שלישית, האוצר מבקש להלאים למעשה את קרנות הפנסיה (בו בזמן שהוא נושא את דגל ההפרטה!), באמצעות מינוי מנהל מורשה מטעמו, וכך יוכל להשפיע בעתיד על גורל הכספים. צעד זה פוגע בעיקרון שכספי הפנסיה, המשולמים על ידי המעסיקים והעובדים, הם בשליטה לפחות פורמלית, של העובדים.

רביעית, האוצר מציע לדחות את גיל הפרישה בשנתיים לגברים ובשבע שנים לנשים, בהדרגה (4 חודשים בכל שנה). צעד זה אינו שלילי כשלעצמו, לאור הגידול בתוחלת החיים והיתרונות היחסיים שבחיי עבודה, אך יש לו גם השלכות שליליות על קבוצות שונות: ראשית, הצעדהמוצע יקשה על ישראלים/ות בגיל הקרוב לפנסיה, המתקשים למצוא תעסוקה; שנית, הוא יקשה על עובדי צווארון כחול, שעבורם דחיית גיל הפרישה קשה יותר מאשר עבור עובדי צווארון לבן.

במקביל, מציע האוצר להעלות את גיל הזכאות המוחלט לקבלת קצבת זקנה (הגיל שבו מקבלים את הקצבה באופן אוטומטי) לנשים לגיל 70 (במקום 65). צעד זה הוא בעיית ביותר, שכן נשים רבות אינן מועסקות בגיל 55 ומעלה, ואלה מתוכן שאינן מכוסות בביטוח פנסיוני, יכולות להסתמך רק על קצבת הזקנה. העלאת גיל הזכאות, כאשר תושלם, תעמיד נשים רבות במצב של היעדר אמצעים. במידה שונה, נכון הדבר גם לגבי גברים.

חינוך הילדים

אחד הדברים המבחינים בין בעלי שכר נמוך לבין בעלי שכר בינוני הוא שאלה האחרונים מסוגלים להעניק לילדיהם חינוך סביר: אם בשל מגוריהם בשכונות שבהן בתי ספר טובים, ואם משום שהם מסוגלים להוסיף מכיסם כדי להבטיח חינוך משופר, פרטי או בית ספרי ("חינוך אפור").

"התכנית להבראת כלכלת ישראל" מאיימת על יכולתו של המעמד הבינוני להבטיח לילדיו חינוך דומה לזה שקיבל דור ההורים.

תקציב משרד החינוך, שעבר שחיקה משמעותית בשנים האחרונות, ידע השנה שני קיצוצים - בערך 800 מיליון ש"ח בדצמבר 2002, ועוד 400 מיליון ש"ח נוספים עתה. סביר להניח כי הדבר יוביל לצמצום שעות הלימוד. בתי ספר שיבקשו לשמור על מכסת השעות הנוכחית יצטרכו לממן זאת מכספי הורים. כבר כיום מוציאים הורים יותר מבעבר על שירותי חינוך: 6.1% מכלל ההוצאות החודשיות על תצרוכת, לעומת 3.8% לפני 15 שנה. בעשירון השביעי, לדוגמה, מוציאה משפחה כיום על שירותי חינוך בערך 600 ש"ח לחודש, בממוצע, בהשוואה לסכום של בערך 300 ש"ח לפני 15 שנה (במונחים ריאליים). אם תשלומים אלה יעלו בשנים הקרובות, משפחות במעמד הבינוני יתקשו יותר ויותר לעמוד בכך, במיוחד על רקע הורדת השכר, הפיטורים והרעת תנאי העבודה שתוארו לעיל.

ובאשר למי שיגיע לאוניברסיטה: האוצר מבקש עתה להתכחש להחלטת הממשלה מינואר 2001, שהתקבלה במענה לשביתת הסטודנטים, להוזיל את שכר הלימוד באוניברסיטאות. שכר הלימוד יגדל, ואיתו יגדל גם משקל ההוצאה המשפחתית על חינוך.

סיעוד הקשישים

בשנות התשעים נהנו משפחות מן המעמד הבינוני מ"שיטת פלא" שנמצאה בישראל לסיעוד קשישים (משפחות מעוטות הכנסה מטפלות בקשישיהן בעצמן, ומשפחות עשירות יכולות לממן את הסיעוד מכיסן).

"השיטה" צמחה מתוך שילוב בין שתי התפתחויות: האחת, חוק הסיעוד משנת 1988, שקבע כי המוסד לביטוח לאומי יעניק לקשישים שירותי סיעוד למשך מספר שעות קצוב בשבוע. ההתפתחות השנייה, העידוד הממשלתי לייבוא של עובדים זרים, ובמקרה הנדון, עובדות פיליפיניות. דמי הסיעוד של המוסד לביטוח לאומי אפשרו למשפחות מן המעמד הבינוני להעסיק, בתוספת כספית לא גדולה, סועדת פיליפינית המתגוררת עם הקשיש/ה ומטפלת בו/ה 24 שעות ביממה. "שיטת הפלא" כרוכה, מצד אחד, בהעסקת נשים פיליפיניות בתנאים שבהן לא ניתן להעסיק נשים ישראליות. מצד שני, "שיטה" זו סייעה למדינה להשיל מעל עצמה חלק מן האחריות למציאת פתרון ממלכתי כולל לשאלת הסיעוד של קשישים.

עתה מבקש האוצר לשים לכך קץ: הוא מבקש להגדיל את דמי הסיעוד למי שיעסיק עובדת ישראלית, ולהקטינם עבור מי שיעסיק עובדת זרה. לכאורה, מדובר בצעד שיגדיל את התעסוקה של ישראליות וידחק את העובדות הזרות. למעשה, התשלום המוגדל לא יפצה את המשפחה על העלות הגבוהה בהרבה של עובדת ישראלית, ובו בזמן, משפחה שתרכזה להעסיק עובדת מן הפיליפינים תיאלץ להוציא סכום גבוה מזה שהיא מוציאה היום.

בריאות

משפחה במעמד הבינוני מסוגלת כיום לקבל רמת שירותי בריאות סבירה, הודות לכך שהיא מסוגלת לשלם את התשלומים הנוספים שהוטלו בשנים האחרונות על צרכני הבריאות. עתה מציע האוצר כי סל שירותי הבריאות לא יעודכן עוד מדי שנה, בטכנולוגיות חדשות ובתרופות חדשות. פירוש הדבר שמשפחות תידרשנה לממן את החידושים מכיסן. משפחות עשירות יוכלו לעשות זאת; ואילו המעמד הבינוני, שעד היום חרק שיניים והחזיק מעמד במרוץ, יתקשה לשאת בהוצאות הנוספות.

ולא שכחו גם את מעוטי ההכנסה

בעוד שפגיעותיה של "התכנית להבראת כלכלת ישראל" מתמקדות במשפחות של המעמד הבינוני, התכנית אינה "שוכחת" גם את מעוטי ההכנסה בישראל, והיא מוסיפה כהנה וכהנה על הפגיעות שניחתו עליהם בשנת 2002. להלן הפגיעות הבולטות ביותר.

שתי הפגיעות העיקריות הן בכלל מקבלי קצבאות מן המוסד לביטוח לאומי:

מוצע, כי קצבאות הביטוח לאומי לא יעודכנו עד 31.12.2006. פירוש הדבר כי הקצבאות יישארו עד אז ברמתן מיום 1.1.2001 (הקיצוץ של 4%, מיולי 2002, יישאר בעינו כל הזמן).

מוצע, כי החל ביום 1.1.2007, קצבאות הביטוח הלאומי לא יעודכנו עוד לפי השכר הממוצע, אלא לפי מדד המחירים לצרכן. פירוש הדבר שחיקה נוספת ומתמשכת של הקצבאות.

פגיעה נוספת היא בבעלי משפחות גדולות: האוצר מבקש להקטין את קצבת הילדים המוגדלת, הניתנת כיום עבור הילד השלישי ואילך, ולהעמיד את הקצבה לכל ילד על סכום שווה, של 146 ש"ח.

פגיעה חמורה נוספת היא בזכאים למשכנתאות מעוטי הכנסה: מוצע לבטל את כל המענקים לזכאי משרד השיכון (כולל עולי אתיופיה). עבור ישראלים בעלי ניקוד זכאות גבוה, המשכנתא מורכבת ממענק מותנה (שאותו לא צריך להחזיר, אם עומדים בתנאים), ומהלוואה. מעתה, תהיה רק הלוואה. המשמעות היא החזרים חודשיים יותר גדולים, שרבים יתקשו לעמוד בהם.

החלטה נוספת, שתפגע בעיקר במעוטי הכנסה, היא העלאת תעריפי התחבורה הציבורית, כתוצאה מהקטנת הסובסידיה הממשלתית לחברות האוטובוסים.

לבסוף, האוצר מציע להפחית את התשלומים לנכי עבודה בשיעור של 10%. זוהי פגיעה בעקרון לפיו גמלת נכות מעבודה אמורה להבטיח לעובד/ת רמת הכנסה דומה לזו שהיתה לו/ה לפי הפגיעה. הנפגעים העיקריים יהיו עובדי צווארון כחול.

וגם לא את בעלי ההכנסות הגבוהות

האצת הרפורמה במס

בשנת 2002 הוחלט להוריד את שיעורי המס השולי, בעקבות המלצות ועדת רבינוביץ'. ההורדה אמורה היתה להתבצע באופן הדרגתי, כך שתושלם בשנת 2008. עתה מציע

האוצר להשלים את ההורדה בשנת 2005. שר האוצר מציג את הורדת המס כפעולה שתטיב עם כולם. למעשה, בעלי שכר נמוך לא יקבלו תוספת כלשהי, ובעלי שכר בגובה השכר הממוצע במשק (7,000 ש"ח בקירוב) יקבלו תוספת חודשית פעוטה; המרוויחים הגדולים יהיו בעלי הכנסות גבוהות, כפי שניתן לראות מן הלוח שלהלן.

מוזר ותמוה הוא שבעוד שר האוצר טוען כי "בקופה אין כסף", ועל כן צריך לקצץ בשכר ולפטר עובדים -- מתברר כי כאשר מדובר בבעלי הכנסות גבוהות, יש כסף להגדלת שכר!

שכר	תוספת חודשית נטו בעקבות הורדת המס
10,000	301
15,000	839
25,000	2,062
50,000	3,394
100,000	3,894
200,000	4,894

אין כסף בקופה? יש ויש!

שר האוצר, בהציגו את הקיצוצים המוצעים ביום 17.3.2003, טען כי "אין כסף בקופה". סריקה מהירה מגלה כי יש גם יש:

2.5 מיליארד ש"ח המתוקצבים למימון הורדת המס, שתיטיב בעיקר עם הבכירים;
1.5 מיליארד ש"ח המתוקצבים להורדת דמי ביטוח לאומי שבהם חייבים המעסיקים;
1 מיליארד ש"ח המופנים למימון עודף של תקציבים מוניציפליים ובנייה ציבורית למגורים בשטחים.

בנוסף על אלה ישנם 2-3 מיליארד שהאוצר ביקש לקצץ מתקציב הביטחון, ללא הצלחה, ומספר לא ברור של מיליארדים שניתן היה לגבות מבעלי הון, אילו הואצה התכנית להטלת מס על רווחי הון.

פקס. 03-5602205, מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871

Fax. 03-5602205, Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871

e-mail: advainfo@bezeqint.net